

Ἡ φυλή

Μιά γριὰ κυρία, που εἶχε ἐρθεῖ ἀπὸ τὴν Ἀθήνα ἐκεῖνο τὸν καιρὸ, ἔλεγε μὰ βραδιὰ τοῦ Ἀλέξη·

— Ἐμεῖς οἱ Ἕλληνες δὲν εἴμαστε καμιὰ νέα φυλή, παρὰ εἴμαστε πολὺ γέρικη μάλιστα. Ὁ θαυμασμὸς μας καὶ ἡ ξυπασιὰ γιὰ τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνες μοιάζει μὲ τὸ θαυμασμὸ τῶν γερόντων γιὰ τὸ δικό τους τὸν καιρὸ, δηλαδὴ γιὰ τὸν καιρὸ που ἦταν νέοι. Οἱ γέροι πάντα λέν· «στὸν καιρὸ μας δὲν κάναμε ἔτσι, ἦταν ἀλλοιῶς τὰ πράγματα» καὶ ἐννοοῦν πως ἦταν καλλίτερα τότε. Ἡ ἐπανάσταση τοῦ εἰκοσιένου καὶ ἡ ἐλευτεριά δὲν εἶναι ἄλλο, παρὰ τὸ ξεφυλάκιμα ἐνὸς γέρου. Ἐπειδὴ ἐλευτερωθήκαμε ἀπὸ τὴ χάψη, δὲν πάει νὰ πῆ πως ξαναγαώσαμε.

Ἡ ζωηρὴ αὐτὴ εἰκόνα τάραξε τὸν Ἀλέξη γιὰ μὰ στιγμή, γιατί ἔτυχε νὰ τὸν εὐρῆ κουρασμένο ἐκεῖνο τὸ βράδυ. Ἐπειτα ὁμως στοχάστηκε πως, ὅπως ὅλες οἱ παραβολές, ἔτσι κι αὐτὴ δὲν ἦταν ὀλότελα σωστὴ. Ἡ φυλή ἢ ἐλληνικὴ δὲν ἔμεινε ἀμόλυνη καὶ καθάρια ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο καιρὸ ἴσαμε σήμερα καί, ἂν τὸ ἐγὼ της, ἢ ψυχὴ της, τὰ στοιχεῖα που τὴ διατηροῦν ἔθνος ξεχωριστὸ ἀπὸ τὰ ἄλλα ἔθνη, ἔμειναν, ὁμως τὰ μόνια της ἀνακατώθηκαν μὲ ἄλλων φυλῶν μόνια καὶ ἄλλαξαν τὴ σύστασή της. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν μπορεῖ νὰ πῆ κανεὶς πως γέρασε ἡ φυλή, γιατί ποτὲ δὲν ἔμεινε ἡ ἴδια, ὅσο καὶ νὰ κράτησε τὴ συνείδηση τοῦ ἐγὼ της. Ἐτσι καὶ τὰ ἄτομα δὲ μένουν μὲ τὰ ἴδια συστατικὰ ἀπὸ τὴν ἡμέρα που γεννιοῦνται ὡς στὴν ἡμέρα που θὰ πεθάνουν, ὅσο καὶ ἂν τὸ μνημονικὸ τους κρατεῖ τὸ ἐγὼ

τους ζωντανό. Ἡ συνείδησι, τοῦ ἐγώ τους εἶναι ὁ συνδετικὸς κρίκος, ὁ ἀνάλλαχτος, που βαστάει τὸ ἄτομο μέσα στίς ἀλλαγές, που περνᾷ καὶ παίρνει ἢ οὐσία καὶ ἢ μορφή του. Τὸ περιεχόμενο τοῦ ἐγώ δὲν εἶναι σὲ κάθε ἐποχῇ τῆς ζωῆς τὸ ἴδιο, μὰ ἔχει καὶ κάτι μόνιμο, που ἢ θύμηση τὸ συντηρεῖ καὶ ἢ κληρονομικότητα τὸ κυβερνᾷ, τῇ συνείδησι. Μὰ τὰ ἄτομα πεθαίνουν σὲ ὀρισμένο πάνω κάτω χρόνο, ἐνῶ οἱ φυλές δὲν ἔχουν ὀρισμένο χρόνο ζωῆς, μπορεῖ μάλιστα καὶ νὰ μὴν πεθάνουν ποτέ τους, ὡς που νὰ καταστραφῇ ἢ γῆ.

Ἡ φυλὴ ἢ ἑλληνικὴ, ὅσο καὶ νὰ ἀνακατώθηκε μὲ ἄλλες φυλές, δὲν ἔχασε τὸ ἐγώ της καὶ γι' αὐτὸ ἔμεινε ἑλληνικὸ ἔθνος ἀπὸ τὸν παμπάλαιο καιρὸ ἴσαμε σήμερα. "Ἀλλάξε, ναί, μὰ δὲ γέρασε, γιατί οἱ φυλές δὲ γερνοῦν, μόνο ξεφτοῦνε κάποτε, ξεχάνονται καὶ χάνονται. Ἀλλὰ ἢ ἑλληνικὴ φυλὴ ὡς τώρα δὲ λησμονήθηκε, δὲ χάθηκε, δὲν ξέφτησε, πάντα ἀνανεώνεται καὶ θυμᾶται καὶ ζῆ ξέχωρα ἀπὸ τίς ἄλλες. Τὸ ἐγώ της ἀλλάξε περιεχόμενο, μὰ ἢ θύμηση καὶ ἢ κληρονομικότητα διατήρησαν καὶ κάτι σταθερὸ καὶ μόνιμο μέσα του — τῇ συνείδησι πως εἶναι πάντα μὲ ἢ καὶ ἴδεια. Αὐτὸ τὸ σταθερὸ καὶ μόνιμο εἶναι μέρος τοῦ ἐγώ της, που ἀλλάζει κατὰ τὰ ἄλλα μέρη του. Καὶ αὐτὸ κυβερνιέται ἀπὸ τὸ μέσον ὄρο τοῦ χαραχτῆρα τῶν ἀτόμων καὶ τὸ μέσον ὄρο τῆς διαγοητικῆς τους ἱκανότητος. Ἡ τύχη καὶ οἱ περιστάσεις καὶ οἱ πολιτικοὶ θεσμοὶ καὶ οἱ θρησκευτεῖς δὲν ὀρίζουν αὐτὰ τὸν προρισμὸ τῆς φυλῆς. Ὁ χαραχτῆρας της καὶ ὁ νοῦς της, οἱ κληρονομικοὶ αὐτοὶ τῇν κυβερνοῦν.

Χημικὴ ἀνάλυσι τοῦ αἱμάτου δὲν μπόρεσε κανένας χημικός, κοινωνιολόγος ἢ ἐθνολόγος νὰ κάμη, ὡστε νὰ ξέρωμε πόσο εἴμαστε ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων μας προγόνων καὶ πόσο τρέχει μέσα στίς ἀρτηρίες καὶ στίς φλέβες μας αἷμα Φράγκων, Ἀράβων, Σλαύων, Ἀρβανιτάδων καὶ Ἀνατολιτῶν. Μ' ὅλες τίς μελέτες τῶν εἰδικῶν ἀνθρώπων δὲν καταφέρνωμε νὰ βεβαιωθοῦμε ἂν οἱ καθαρές οἱ ράτσες εἶναι δυνατότερες ἀπὸ τίς ἀκάθαρτες. Καὶ μήπως ξέρομε τάχα ἂν καμιά φυλὴ στῆ γῆ ἐπάνω εἶναι ἀπόλυτα καθαρὴ ἀπὸ ξένα αἷματα; Εἶναι βέβαια μὰ στιγμῇ στῆν ἱστορία κάθε φυλῆς, που δὲ γίνεται καινούργια σμίξι καὶ κατακάθονται μέσα της τὰ διάφορα αἷματα, που τῇν ἀπαρτίζουν, καὶ ξεπροβάλλει τότε ἢ φυλὴ μὲ σταθερὰ καὶ ξεκαμμένα χαραχτηριστικά, τέτοια ἢ ἀλλοιωτικά. Τότε μπορεῖ νὰ ὀνομάση κανεὶς τῇ φυλὴ αὐτῇ καθάρια.

Και μέσα στις άπειρες φυλές τῶν ἀνθρώπων εἶναι μερικές καθάρειες, που θγάζουν άτομα φτενά, πλαστικά, λεπτοκαμωμένα και ὁμορφα σάν τὰ ἀράπικα τὰ ἄλογα.

Τὸ νέο αἷμα, που στοχάζονται πολλοὶ συγκαιρινοὶ μας πως εἶναι πλούτος, δὲν εἶναι πάντα δυναμωτικό στοιχεῖο γιὰ μιὰ ράτσα, καμὰ φορά μάλιστα εἶναι και διαλυτικό. Τὸ πολὺ ἢ τὸ λίγο ξένο αἷμα ἔχει κάποια σημασία σάν αἷτια στὸ σχηματισμὸ μιᾶς νέας φυλῆς. Τὸ λίγο κάποτε δὲ φέρνει σπουδαία ἀλλαγὴ στὴν καθάρια και σχηματισμένη ράτσα. Τὸ πολὺ τὴν ἀναστατώνει κάποτε ἢ τὴν πνίγει και τότε μορφώνεται νέα ράτσα. Ἐπειτα ἐξαρτᾶται και ἀπὸ τὸ εἶδος τῶν αἱμάτων που σμίγουν. Ὅλες οἱ ράτσες δὲν εἶναι ὅμοιες οὔτε ἰσοδύναμες. Και τί εἶναι τὸ αἷμα, τάχατε, και τί ἢ φυλὴ; Ποιὸς ξέρει; Ὑπάρχουν, λέγουν, ἀνώτερες και κατώτερες φυλές, μὰ πῶς κρίνεται τὸ ἀνώτερό τους ἢ τὸ κατώτερο; Ἡ κύρια διαφορὰ ἀναμιταξὺ τους ἴσως εἶναι πως οἱ ἀνώτερες ξεπετοῦν, σὰ λουλούδια ἐξαιρετικά, ἀρκετοὺς ἀνθρώπους μὲ ἔξοχα μυαλά, ἐνῶ οἱ κατώτερες δὲ θγάζουν τέτοιους ἀνθρώπους.

Μπορεῖ γὰ μελετηθῆ ἢ ράτσα σάν κάτι ἀπόλυτο, ξεχωριστὸ ἀπὸ τὰ σημάδια τοῦ πολιτισμοῦ ἢ τῆς ἀπολιτισιᾶς της; Ξεχωριστὸ ἀπὸ τὰ δημιουργήματά της, ἀπὸ τὴν παράδοσή της, ἀπὸ τοὺς ἀποθαμένους της; Ξεχωριστὸ ἀπὸ τὸ χῶμα, που ἐπάνω του καρφώνεται και κλώθει τὴ ζωὴ της; Ξεχωριστὸ ἀπὸ τὸ κλίμα της; Ἡ φ υ λ ῆ και ἢ π α τ ρ ῖ ὀ α της πρέπει γὰ σπουδάζωνται μαζί.

Τὸ χῶμα και οἱ ἀποθαμένοι φτειάνουν τὴ ράτσα, λέγει κάποιος. Ἄλλος πάλι βεβαιώνει πως μονάχα οἱ ἀποθαμένοι μᾶς κυβερνοῦν και μᾶς ὀρίζουν. Τρίτος λέει πως τὸ ἀνακάτωμα ἀνθρώπων διαφορετικῆς καταγωγῆς εἶναι παντοδύναμο. Τέταρτος βεβαιώνει τὸ ἀντίθετο, ὅτι δηλαδὴ οἱ καθάρειες ράτσες εἶναι οἱ δυνατές. Πέμπτος διατείνεται πως τὸ κλίμα και ἢ τριγυρισιὰ εἶναι οἱ δημιουργοὶ τῆς φυλῆς. Ἐχτος μᾶς ὀνομάζει τὴν πολιτικὴν κατάχτηση. Ἐβδομος τὴ θρησκεία και τὴ γλῶσσα.

Κανένα ἀπ' ὄλα αὐτὰ τὰ στοιχεῖα ξέχωρα δὲ φτειάνει μιὰ ράτσα, μὰ ὄλα μαζί τὴν ἀλλάζουν σίγουρα και ἀγάλι ἀγάλι.

Ποιὸς ξέρει ἀν στὸν ἴδιο τόπο και στὸ ἴδιο κλίμα δὲ φυτρώνουν μοιραῖα, πάντα, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν καταγωγὴ τους, ράτσες ὀμοιες, ἴκα-

νές να δημιουργήσουν πολύ ὅμοιους πολιτισμούς; Δὲν ξέρω, μὰ οἱ πέ-
τρες τῆς Ἀθήνας καὶ τῆς Ρώμης, μὲ τὰ μεγάλα ὀνόματα, βγάζουν
πνεύματα. Ἡ θύμηση τῶν ἀνθρώπων, ποὺ ζοῦν ἐκεῖ κοντά, ζωντα-
νεύει τὴ φαντασία τους καὶ τοὺς γεμίζει νοσταλγικοὺς πόθους.

Καὶ μελέτησε τότε ὁ Ἀλέξης τὰ ζητήματα τῶν φυλῶν στὰ δι-
βλία τὰ σύγχρονα καὶ στὴ ζωὴ τὴν τριγυρινή του, γιὰ νὰ πειστῆ πὼς
ἢ γριά ἢ Ἀθηنيώτισσα κυρία, ποὺ ξεστόμισε κεῖνα τὰ λόγια, δὲν ἤ-
ξερε τί ἔλεγε.

Σὲ πολὺ λίγα συμπεράσματα ξεκαθαρισμένα μπόρεσε νὰ φτάσῃ ὁ
Ἀλέξης. Μὲ τὸ σμίξιμο ἀνθρώπων διαφορετικῆς καταγωγῆς σχημα-
τίζονται καινούργιες ράτσες. Ἡ σμίξις ἀλλάζει τίς παλιές ράτσες καὶ
διαλύει τοὺς πολιτισμούς, χαλᾷ καὶ ξαναφτειάνει. Οἱ φυλές μὲ κα-
τώτερο πολιτισμὸ ἢ κατώτερες ἱκανότητες πολιτισμοῦ, καὶ ὡς μὴν
εἶναι καὶ ὀλιγάνθρωπες, χάνονται μὲ τὴν ἐπαφὴ τῶν φυλῶν ποὺ ἔ-
χουν ἀνώτερο πολιτισμὸ ἢ ἀνώτερες ἱκανότητες, ὡς μὴν εἶναι καὶ πο-
λυάνθρωπότερες. Οἱ φυλές εἶναι ἄγιες. Οἱ φυλές ὅλες εἶναι ἱστορικὲς
ἢ τεχνητὲς καὶ ποτὲ ὀλότελα φυσικὲς ἢ καθάρειες. Καθάρειες ὀνομά-
ζονται κεῖνες ποὺ ἔχουν πολὺν καιρὸ νὰ ἀνακατωθοῦν μὲ ἄλλες καὶ
ἔχουν κατασταλάξει καὶ σχηματιστῆ. Τὸ μονιμώτερο πρᾶμα σὲ μιά
φυλὴ εἶναι ὁ χαρακτήρας τῶν ἀτόμων καὶ ὄχι οἱ ἰδέες τους. "Ὅσες
ιδέες ἀντέχοντας στὴν πολυκαιρία ἔχουν καταντήσει ὑποσύνειδες μέσα
τους γίνονται αἰσθήματα καὶ ἐπηρεάζουν τὸ χαρακτήρα. Τὰ κλίματα
καὶ οἱ τόποι ἐπηρεάζουν λίγο πολὺ τίς καινούργιες ράτσες καὶ τίς
πλάθουν, ὄχι τόσο πιά τίς παλιές καὶ σχηματισμένες, τίς καθάρειες.
Ἡ παράδοση καὶ οἱ ἀποθαμένοι κυβερνοῦν ὅλες τίς φυλές, μὰ ἡ πα-
ράδοση καταντάει πρόληψη καὶ σκλαδώνει προπάντων τίς παλιές ρά-
τσες, ὄχι τόσο τίς καινούργιες. Τὰ συστατικὰ τοῦ χαρακτήρα δυὸ φυ-
λῶν διαφορετικῆς καταγωγῆς, ποὺ σμίγουν, μορφώνουν τὸ χαρακτή-
ρα τῶν ἀνθρώπων τῆς νέας φυλῆς, ποὺ σχηματίζεται διαφορετικὸς
καὶ ἀπὸ τίς δυό. Μὲ τὸ νὰ ζοῦν κοντά δυὸ ράτσες δὲν ἀνακατώνον-
ται ἀναγκαστικά. Μὲ τίς πολιτικὲς κατάχτησεις μονάχα δὲν φτειάνον-
ται καινούργιες ράτσες. Οἱ θρησκείες ποὺ μεταδίδονται κάποτε ἀπὸ
ράτσα σ' ἄλλη ράτσα, ἐπηρεάζουν βέβαια τίς φυλές, γιὰτὶ ἐντείνουν
κάθε τους ἰδιότητα, μὰ μεταμορφώνονται καὶ αὐτὲς ἀπὸ τίς ράτσες γιὰ
νὰ ταιριάσουν μὲ τὸ χαρακτήρα τους. Λοιπὸν οἱ θρησκείες δὲ δημιουρ-
γοῦν ράτσες, ἐγὼ μὰ γλῶσσα μπορεῖ νὰ ἀφομοιώσῃ διαφορετικὲς

φυλές μετγγίζοντάς τους και τὸν πολιτισμὸν που ἐκφράζει, ἀλλὰ ἡ φυλὴ που δίνει τῆς ἄλλης τὴ γλῶσσα της, γινεύοντας μέσα της τὴν ἄλλη φυλὴν, καταντάει διαφορετικὴν μὲ τὸ γὰ ἔχεται στὰ σωθικά της ξένες κληρονομικότητες.

Ἡ τωρινὴ ἑλληνικὴ φυλὴ δὲν εἶναι ἡ ἴδια μὲ τὴν ἀρχαία και ἀπ' αὐτὸ χάσκει ἀκόμα πρὸ κωμικοτραγικὰ ἢ φαντασιοπληξία και προσπάθεια τῶν γραμματισμένων της γὰ σέρνουν τὴν προσοχὴ της κατὰ κάποιο ἀρχαῖο καλούπι. Μήπως και οἱ "Ἕλληνες τῆς ἐποχῆς τῶν περσομάχων ἦσαν ἡ ἴδια ράτσα μὲ τοὺς "Ἕλληνες τοὺς προμηρικούς; Μὰ ἡ σμίξις τῶν αἱμάτων, που γίνεται στὰ ἑλληνικὰ τὰ χώματα αἰῶνες τώρα, δὲν εἶναι σημάδι ἀπελπιστικὸ γιὰ τὴν καινούργια φυλὴν, που βγήκε ἀπὸ τὸ ἀνακάτωμα τοῦτο. Τὴν ψυχὴ τὴν ἑλληνικὴν, μ' ὅλα τὰ σμιξίματα, τὴ διατήρησαν ἀρκετὰ ὅμοια μὲ τὴν πρωτινὴν της μορφήν τὰ χώματα τὰ ἑλληνικὰ και τὰ κλίματα, που ἀκατάπαυτα ἐπηρεάζουν μὲ τὸν ἴδιον τρόπο τοὺς ἀνθρώπους που κατοικοῦν ἐπάνω τους και μέσα τους, γιὰ τὸν ὑποτάζουν στὶς ἴδιες ἀνάγκες. Ἡ θάλασσα πάντα βγάζει ναυτικούς και ἐμπόρους ταξιδιάρηδες και διατηρεῖ τὴ ναυτικὴ παράδοση σ' ἕνα τόπο, φτειάνοντας συνάμια και πολιτεῖες περιθαλάσσιες. Οἱ πολιτεῖες πάντα βγάζουν πολῖτες και ἀριστοκράτες. Τὰ βουνὰ πάντα βγάζουν βοσκούς και βουνίσσιους και διατηροῦν τὴν ποιμενικὴν και τὴν πολεμικὴν διάθεσιν, γὰ ποῦμε, τὴν ἐλεύτερην, τὴν ἀντρειωμένην, τὴν κλέφτικην, τὴν ἀρματολικὴν, τὴ στρατιωτικὴν παράδοσιν. Οἱ κάμποι πάντα πλάθουν γεωργούς και ἡ ζέστη τοῦ ἡλίου πάντα ὠριμάζει σταφύλια και ἑλιές. Ἡ ποικιλία τῶν τόπων και τῶν κλιμάτων πάντα σμίγει τοὺς ἀνθρώπους, κατὰ τὶς διαφορετικὰς ἀνάγκες τους, σὲ κοινότητες ξεχωριστὰς και ἀνόμιους ἀναμεταξύ τους. Οἱ γύρω κατακτητικοί, πολεμικοὶ ἐχθροί, που μὲ τὸ γὰ καταχτοῦν καινούργιους τόπους δὲν εἶναι ποτὲ ἀρκετὰ πολυάνθρωποι, ὥστε γὰ τοὺς γεμίζουν μοναχοὶ τους, πάντα ὑποτάζουν τοὺς ντόπιους και συμβιβάζονται καμμάτι μὲ τοὺς ὑποταγμένους γὰ γὰ δέχονται τὴν κυριαρχία τους αὐτοί, χωρὶς ἀκωνίους σηκωμὰς και ἀντίστασες. Καὶ ὁ συμβιβασμὸς τοῦτος πάντα ἀναγνωρίζει τὴν αὐτονομίαν τὴν τοπικὴν και κάποια ἰδιοκυβέρνια. Οἱ εἰρηγικὲς και πολυάνθρωπες φυλές, που κατεβαίνουν ἀγοργάνωτες ἀπὸ τὸ βορρᾶ γὰ ναύρουν καινούργιους κάμπους, γὰ τοὺς πλημμυρίζουν και γὰ τοὺς ὀργώσουν, πάντα δίνουσι τὸ αἷμα τους και ἀλλάζουσι τὴν σύστασιν τῶν ντόπιων κατοίκων τῶν

κάμπων, μὰ καὶ ὑποτάζονται τελειωτικὰ στήν ὀργανωμένη ὀλιγαρχία τους καὶ ἀλλάζουν κι αὐτοὶ ἀγάλι ἀγάλι καὶ χωνεύονται ἀπὸ τὴ φύτρα τοῦ τόπου, παίρνοντας καὶ τὴ γλῶσσα τῶν παλιῶν κατοίκων καὶ μὲ τὴ γλῶσσα καὶ τὴ σκέψη τους καὶ τὰ συνήθια τους — τὸν πολιτισμὸ τους.

Καί, ὅταν τὰ ξεκαθάρισε κάπως αὐτὰ ὁ Ἀλέξης μὲ τὸν ἑαυτοῦ, τοῦ ἦρθε γὰ φωνάξῃ στοὺς Ρωμαίους μὲ μεγάλη φωνὴ γιὰ ν' ἀκουστῆ ἀπὸ ἄκρη σ' ἄκρη·

— «Κοιτάξτε τριγύρω σας καὶ πέστε μου ἂν οἱ Ἕλληνες μοιάζουν ἀναμεταξύ τους καὶ στὸ φυσικὸ τους καὶ στὸ ἠθικόν. Οἱ Ἕλληνες εἶναι ἀπειροὶ τύποι. Καὶ δὲν εἶναι μόνο ἡ διαφορὰ τοῦ κλίματος καὶ τῶν τόπων, που κάνει τοὺς Ἕλληνες καὶ διαφέρουν ἀναμεταξύ τους ξεχωρίζοντάς τους, εἶναι προπάντων ἡ σμίξις μὲ ἄλλες φυλές, που δὲν ἔγινε παντοῦ οὔτε στήν ἴδια δόση οὔτε μὲ τὴν ἴδια ξένη φυλὴ οὔτε στήν ἴδια ἐποχὴ. Βρίσκονται ἴσως καὶ μέρη που οἱ Ἕλληνες ἔμειναν ἀμόλυντοι σχεδόν. Ἀκόμα δὲν ἔγινε τὸ ἰσοπέδωμα τῶν διαφορετικῶν αὐτῶν Ρωμαίων — ἴσως καὶ ποτὲ ὀλότελα γὰ μὴ γίνῃ — καὶ ἡ ἀποκρυστάλλωσή τους σ' ἓναν τύπο, σὲ μιὰ μορφὴ, σ' ἓνα καλούπι.

Οὔτε ἔλαχε τὸ αἷμα καμιάς ἀπ' αὐτὲς τίς φυλές, που χύθηκε ποτάμι μέσα στὴ μεγάλη μάζα τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς τῆς χιλιεσανακατωμένης, γὰ εἶναι τόσο δυνατὸ σὲ ποσὸ ἢ σὲ ποιό, που γὰ κυβερνήσῃ τὰ ἄλλα αἵματά της. Καταλάβετε τὸ τέλος πάντων, ὦ Ρωμαῖοί, ἡ ράτσα σας εἶναι καινούργια καὶ καινούργια καὶ αὐτειαστή, δὲν εἶναι καθάρια ἀκόμη, δὲν ἔχει σχηματιστῆ ὀλότελα, δὲν ἔχουν κατακαθίσει ὅλα τὰ αἵματα καὶ οἱ κληρονομικότητες, που χύθηκαν μέσα της, δὲν ἔχει βγῆ ὁ μέσος ὄρος τοῦ χαρακτήρα της καὶ τοῦ μυαλοῦ της. Ἀκόμα γίνεται στὶς ἄκρες τίς μακρινές τῶν ἑλληνικῶν χωμάτων σμίξις μὲ Σλαύους, μὲ Ἀρβανίτες, μὲ Ἀνατολίτες, ἀκόμα γίνεται, ἀκόμα σχηματίζεται ἡ φυλή σας, λοιπὸν τί ἀπελπίζεστε; Τὸ ὅτι ἡ ράτσα σας εἶναι καινούργια δὲ σας ἐγκαρδιώνει; Ἄν τὴ ἀνακάτωμά της μὲ ἄλλες φυλές δὲν τὸ βλέπετε σὰν καλὸ σημάδι γιὰ τὴ μελλούμενη προκοπὴ της, ποιὸς σας φταίει; Ἄν σας φταῖν οἱ δασκάλοι, που σας ἀποστραβώνουν καὶ σας μαλακίζουν, πνίχτε τους καὶ ἀνοίχτε τὰ μάτια σας, ὦ τυφλοί, καὶ δεῖτε τί γίνεται στ' ἀλήθεια. Φτειάνεται μιὰ νέα ράτσα καὶ δὲ χαίρεστε; Πετάξτε ἀπὸ

πάνω σας τὴν πανάδα καὶ τὰ βάρη που σᾶς φόρτωσαν οἱ γραμματιζούμενοι καὶ οἱ τάχατε μορφωμένοι. Πῶς δὲν νοιώθετε τὴ δύναμη, που κρύβει μέσα της, ἴδιο νέο φυτὸ ζουμερώτατο, ἢ ράτσα σας ἢ καινούργια; Αὐτὴ ἢ δύναμη θὰ δημιουργήσῃ, μάθετέ το, τὸν καινούργιο σας πολιτισμό. Ξεχάστε, ἀδέρφια, τὰ ἀρχαιότερα καλούπια τῶν συνονόματῶν σας Ἑλληνας, που κι αὐτοὶ δὲν ἦταν ποτέ τους καθάριοι Ἕλληνες. Ἔχετε στὰ σπλάχνα σας, βαστάτε στὰ χέρια σας ἰκανότητα καὶ ἀξία γιὰ νὰ πλάσετε καινούργια καλούπια καὶ δὲν ἐνθουσιάζεστε καὶ δὲν συναρπάξετε καὶ δὲ μεθᾶτε ἀπὸ διογουσιακὴ μαγία; Εἰστε ἐλεύτεροι, ὦ Ρωμαῖοι, καὶ δὲν τὸ νοιώθετε; Εἰστε ἐλεύτεροι γιὰ νὰ γίνετε νικητὲς ἀνάμεσα στὶς φυλές, στὰ κράτη καὶ στοὺς πολιτισμοὺς καὶ κάθεστε; Εἰστε ἔτοιμοι ἀπὸ φυσικὸ σας νὰ γίνετε καὶ στρατιῶτες, ἀν εἶναι ἀνάγκη, φτάνει νὰ θελήσῃ κάποιος ἀρχηγὸς νὰ σᾶς κάμῃ. ὦ Ρωμαῖοι κακομοιριασμένοι, μαραντζιασμένοι, πότε θ' ἀνοιξῆ τὸ μυαλό σας γιὰ νὰ πάψτε νὰ εἰστε ραγιάδες; ραγιάδες τῶν δασκάλων σας; Μιὰ φορὰ θὰ γίνῃ καθάρια ἢ φυλὴ σας, ὅταν κατασταλάξουν σὲ στρώματα πειθαρχημένα οἱ κληρονομικότητες ὅλες που κληρονομήσατε καὶ θγῆ ὁ μέσος ὄρος, καὶ τότε θὰ ἔχετε σφαλίξῃ τίς πόρτες στὰ ξένα αἵματα καὶ θὰ χαίρεστε ξεμοναχιασμένοι, περήφανοι, ξεχωριστοὶ, μέσα σ' ἕναν καινούργιο πολιτισμό, που θὰ τὸν ἔχετε δημιουργήσει ἐσεῖς μοναχοὶ σας. Ἀπὸ τὴν πρωταγὴ ἑλληνικὴ ψυχὴ σας ἀπόμειναν σημαντικὰ σημάδια στὰ σωθικά σας. Μὰ τί κι ἀν ἔχασατε μερικὰ ἄλλα τῆς στοιχείᾳ; Μήπως δὲν ἀποχτήσατε καινούργια καὶ διαφορετικά; Τὴν ψυχὴ, τὴν ἀνθρώπινη, τὴν ἐλεύθερη, τὴν πλατύτερα ἑλληνικὴ, δὲν τὴν ἔχασατε, τί κλαῖτε; Τί βαριέστε που ζῆτε; Ποιὰ στραβωμάρα σᾶς κατέχει; Ἀνοιξτε τὰ μάτια σας, ἀνοιξτε τὰ μάτια σας!»!

Τὸ αἰώνιο διάβα

Καὶ ἐνῶ ὁ Ἀλέξης ἔδειχνε μὲ τις πρᾶξεις του πως κάθε φοροσύγη τὴ σιχαίνεται καὶ τὴν ἀρνιέται καὶ κάθε ζωντανάδα τὴν ἀγαπάει καὶ τὴ χαίρεται καὶ ἐνῶ ἔλεγε πως οἱ δίχως φωτιά καὶ χωρὶς φῶς ἄνθρωποι πρέπει νὰ σκοτώνωνται γιὰ νὰ λείπουν ἀπὸ τὴ μέση, ἔμαθε πως σκοτώθηκε μὲ τὸ ἴδιο του τὸ χέρι ἓνας φίλος του στὴν Ἀθήνα καὶ ταραγμένος ρώτησε· — «Μὰ γιὰτί νὰ πεθαίνουν οἱ ζωντανοί; Γιατί νὰ χάνωνται ἐκεῖνα οἱ λιγστοί, που εἶναι ὄλο φῶς, φωτιά καὶ ζέστη; Γιατί νὰ ποθοῦν τὸ θάνατο; Γιατί νὰ μεθοῦν ἀπὸ τὴν πνοή τους; Γιατί νὰ τρέχουν, γιὰτί νὰ βιάζωνται κατὰ τὸ χαμό τους;»

Σὰν κάτι ρυθμοὶ βαρύνταται ἀνάβρυξαν κυματιστοὶ ἀπὸ τὰ βάθια τὰ ἀπόμακρα τῆς ψυχῆς τους, ἔτσι·

Γι' αὐτούς, τοὺς λιγστούς, ἡ ζωὴ δὲν εἶναι τίποτε, παίζουν μαζί της καὶ δὲν τὴ λογαριάζουν, γιὰτί ἄλλοῦ ἔχουγε τὸ νοῦ τους, καὶ ἡ φωτιά που εἶναι μέσα τους θέλει νὰ καοῦν.

Μὰ τοὺς ἄλλους ὁμοιούς του, γιὰτί ἐκεῖνος, που βιάζεται νὰ φύγη ἀπὸ τὴ ζωὴ, τοὺς ἀφήνει μόνους νὰ φορτωθοῦν τὰ βάρη ὄλα, που μαζί του δαστοῦσαν; — Ὡ Κιρυσάτιδες, που χάσατε τὴν ἀδελφὴ σας τὴν ἰσάξια — πιὸ δύσκολη, πιὸ βαρειά, πιὸ ἄχαρη γίνεται ἡ ξεχωριστὴ δουλειά, που πῆραν ἀπάνω τους οἱ λιγστοί, που τοὺς μεθάει καὶ αὐτοὺς τοῦ θανάτου ἢ πνοῆ, μὰ ἀποφάσισαν νὰ ζήσουν γιὰ νὰ δαστάξουν ὡς στὸ τέλος ἐκεῖνα που θεληματικὰ φορτώθηκαν.

"Ασχετοι από τές πράξεις τους, από τὰ πράγματα και από τούς ανθρώπους, που ανούσιοι, σαχλοί και μέτριοι τούς περιτριγυρίζουν, ερωτεύονται κι αυτοί τὸ θάνατο και βία τρελή τούς σέρνει κατά κείθε. "Ομως θὰ νικήσουνε τὴν ἀηδία που τούς παίρνει και μέσ' στο πρόστυχο παζάρι θὰ ζήσουν.

"Ίδια τὰ μεγάλα δέντρα, που πρέπει νὰ κάμουν τὸν καιρό τους δίχως ἀνυπομονησία και βία, περιμένουν και αυτοί νὰ ἀνοίξουν, νὰ φυτρώσουν, νὰ φουντώσουν, νὰ ὑψωθοῦν, νὰ θεριέψουν, νὰ συμαζωχτοῦν, νὰ μαραθῶν. Νὰ σκοτωθοῦν μονάχοι τους δὲν εἶναι ἀνάγκη. Θὰ ἔλθῃ μόνος του ὁ θάνατος νὰ τούς πάρῃ, δὲν μπορεί νὰ ἀργήσῃ. "Ομως, ὅπου κι ἂν πηγαίνουν, στὰ ταξίδια τους, μαζί τους παίρνουν και λίγο θάνατο.

"Ἡ σκέψη τῶν λιγοστῶν, που μόνοι μέσα στὴν ἀνθρωπότητα ἀξίζουν κάτι, σχετικά μὲ τὶς μεγάλες μάζες, μπορεί νὰ χαράξῃ ἐπάπειρο νέους φιλοσοφικούς δρόμους και νὰ γεννοβολᾷ νέες ἀντιλήψεις τοῦ κόσμου, χωρὶς νὰ δύναται καλά νὰ τὴν παρακολουθῇ τὴ σκέψη αὐτὴ τῶν ἐξαιρετικῶν ἢ μεγάλη μάζα τῶν ἀνθρώπων. Και ἔτσι οἱ λιγοστοὶ δὲ θὰ πάψουν ποτέ νὰ ἀλλάζουν τὰ ἰδανικά τῆς ἀνθρωπότητας, χωρὶς ποτέ νὰ τούς μοιάσουν οἱ πολλοί, ὅσο και νὰ γίνωνται διαφορετικοὶ ἀπὸ τὸν πρωτινὸ ἑαυτὸ τους.

"Ὅποιος τὸ ἔχει μέσα του νὰ μπορῇ, θελητὰ ἢ ἄθελα, νὰ ἐπηρεάζῃ τὴ μεγάλη μάζα, θὰ πάῃ πρῶτα νὰ σταθῇ στὸ ἐπίπεδὸ τῆς, θὰ χωθῇ ὡς στὸ λαιμὸ μέσα στὰ τρεχούμενα ἰδανικά τῆς και ἀπὸ κεῖ θὰ πασκίση νὰ τὴν τραβήξῃ κατά τὸ δικό του τὸ καινούργιο ἰδανικό. Μὰ γιὰ νὰ πετύχῃ — ἂν θέλῃ τὴν ἐπιτυχία — πρέπει νὰ μὴν ἀπομακρύνεται στὰ μάτια τῆς πολὺ ἀπότομα ἀπὸ τὰ ἰδανικά τῆς μεγάλης μάζας. "Ἔτσι και τὸ ἔθνικὸ ἰδανικὸ μπορεί νὰ γίνῃ, στὰ χέρια ἑνὸς ἐξαιρετικοῦ, ὄργανο γι' ἄλλους σκοπούς, και γιὰ τὸ ἀνέβασμα τῶν πολλῶν σ' ἄλλο ἠθικὸ ἐπίπεδο και γιὰ τὸ λαγάρισμα τῶν λίγων κι ἐξαιρετικῶν, που μόνοι ἀξίζουν.

Δὲν εἶναι ἀξιοκαταφρόνητὴ ἡ μεγάλη μάζα τῶν ἀνθρώπων, ἀφοῦ σ' αὐτὴν ἐπάνω ριζώνουν και ἀκουμποῦν και δυναμώνουν και ἀκονίζονται και ἀπὸ μέσα τῆς ξεχωρίζονται τὰ μεγάλα ἄτομα, οἱ διαλεχτοί, που δὲν εἶναι οὐρανοκατέβητα πουλιά, μὰ ἀνθοὶ τῆς ἀνθρωπότητας.

σύνης. "Οποιοσ ὅμως εἶναι ἀπὸ κείνους που πλάθουν ἰδανικά, ὅποιοσ εἶναι δημιουργὸς εἰδώλων καὶ χαράχτης δρόμων καὶ νομοθέτης, θὰ ἔχη τὴν πεποίθησὴ πως δὲν ἀλλάζει καὶ πολὺ σὲ κανέναν καιρὸ καὶ σὲ κανέναν τόπο ἢ μεγάλη μάζα τῶν ἀνθρώπων, ὁ αἰώνιος Κάλιμπαν, καὶ μόνο γιὰ νὰ τὴ συναρπάξουν οἱ ἐξαιρετικοί, γι' αὐτὸ ἀξίζει.

Μήπως τὸ νὰ προχωρῇ ὁ νοῦσ αὐτοῦ τοῦ ἐξαιρετικοῦ σὲ κόσμους νέους καὶ ἀγνωροὺς καὶ νὰ ἀφήνῃ πίσω του τὴ μεγάλη μάζα τῶν ἀνθρώπων ἢ νὰ προβαίῃ ξέχωρά τους ἀπ' ἄλλο μονοπάτι, μήπως αὐτὸ ἐλαττώσῃ τὴν ἀξία τοῦ μεγάλου δρόμου μὲ τὰ τρεχούμενα ἰδανικά του; Κάθε ἄλλο.

Κι αὐτὸς ὁ ἴδιος τὰ ξεχωρίζει καὶ τὰ βλέπει πως εἶναι ἰδανικά τῆσ μεγάλης μάζας. "Ὅσο ζῆ μοναχικὸς μὲ τὴ σκέψη του, δὲν τὰ λογαριάζει, παρὰ ἀντικειμενικά, μὲ τὴν ἀξία που μπορεῖ νὰ ἔχουν μέσα στὶς κοινωνίες τῶν ἀνθρώπων. Καὶ ὅταν κατεβῇ ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους καὶ νοιώσῃ τὴν ἀνάγκη νὰ τοὺς ἐπηρεάσῃ, τότε ἀλλάζει ψυχολογία ὁ ἴδιος, παίρνοντας τὴν ψυχολογία τῆσ μεγάλης μάζας, δὲ λησμονεῖ ὅμως ποτέ του πως δὲ θ' ἀφομοιωθῇ. Θὰ κρατήσῃ τὸν ἑαυτό του ἀκέραιο καὶ κλειέται πρὸ σφιχτὰ μέσα του καὶ μὲ τὴ διαφορὰ του, μ' αὐτὴν, θὰ ἐπηρεάσῃ τοὺς ἀνθρώπους.

Γιὰ νὰ προτιμᾷ ὁ ξεχωριστὸς τὴ φιλοσοφία τὴ δική του ἀπὸ τὰ ἀφιλοσόφητα — ὄχι ὅμως καὶ ἀστήριχτα — ἰδανικά τοῦ λαοῦ, μήπως τοῦτο πᾶει νὰ πῆ πως ἡ φιλοσοφία του εἶναι καλλίτερη; Αὐτὸς τὴν προτιμᾷ γιὰ τὸν ἑαυτό του καὶ δὲν ἀποκλείει γιὰ τὸ λαὸ τὴν ἀξία τοῦ ἰδανικοῦ τοῦ λαοῦ. Ὁ καθένας φτεῖάνει ὅπως μπορεῖ τὴ φιλοσοφία του καὶ τὰ ἰδανικά του γιὰ νὰ ζήσῃ ἢ καὶ νὰ νικήσῃ.

Ὁ ξεχωριστὸς νομοθετεῖ, μὰ τὶς περισσότερες φορές γιὰ τὸν ἑαυτό του καὶ τοὺς ὁμοίους του, τοὺς λιγοστούς. Οὔτε θέλει νὰ γίνετῃ ὁ νόμος ὁ δικὸς του γενικὸς κανόνας, γιὰτὶ εἶναι περήφανος. Τὶς δικές του πράξεις τὶς κάνει θεωρίες γιὰ τὸν ἑαυτό του καὶ γιὰ τοὺς λίγους διαλεχτούς, ὄχι γενικὴ θεωρία. Αὐτὸς παίρνει τὰ δικαιώματα που τοῦ ἀρέσουν ἢ τοῦ ταριάζουν, μὰ δὲν ἀξίζει νὰ δίνῃ τὰ ἴδια δικαιώματα καὶ στοὺς ἄλλους ὄλους, γιὰτὶ ὄλοι δὲν εἶναι ἀξιοτά δικά του δικαιώματα νὰ χαίρωνται.

Οἱ ἀνθρωποὶ τὸν ἐξαιρετικὸ, που δὲν τότε γνωρίζουν, τὸν βλέ-

που σάν ὄμοιά τους καί ὀλοένα τόν τραβοῦν κατά τόν κάμπο τους, γιά νά τόν ἰσοπεδώσουν. Τοῦ ὀρίζουν μάλιστα καί θέση στήν κωμωδία τῶν κοινωνιῶν. Μά δέν μπορεῖ νά ἀφομοιωθῆ μέ τή θέση αὐτή, ξεφεύγει ἀπό παντοῦ, γιατί εἶναι πλατύτερος ἀπό τή θέση του.

Καί μπαίνει ὁ ἐξαιρετικός στό χορό τους εἴτε ἀπό ἀδυναμία εἴτε ἀπό δύναμη. Τό τρίψιμό μέ τοὺς ἀνθρώπους, ὅταν εἶναι ἀδύνατος, τόν πειράζει καί λαχταρᾷ τήν ἐλευτεριά του στήν ἐρημιᾷ τῶν βουνῶν του ἢ τῶν κάμπων του, γιατί κι αὐτός δέ βρίσκεται πάντα ψηλά σέ κορφοβούνια. Μά, σάν εἶναι δυνατός, τίποτε δέν τόν πειράζει, ἀντικρύζει τοὺς ἀνθρώπους σά μύγες καί χτυπάει δεξιά καί ἀριστερά δεσπότης, δημιουργός καί νομοθέτης.

Ὅταν ἔχη τήν δύναμη νά εἶναι περήφανος, νικητής καί τύραννός τους, τότε μόνο ἀξίζει νά μένη μέσα στοὺς ἀνθρώπους. Καί πάλι ἔπειτα νά θγαίνη ἀπό τίς κοινωνίες τους ἀκέριος, καθάριος καί ἐλεύτερος. Περνάει καί ἀπό βούρκους καί ἀπό λάσπες, που αὐτὸν δέν τόν λερώνουν.

Μέ τήν ὑποκρισία του τήν καθημερινή, δέ θά καταντήση τέτοιος, που νά μὴν ξέρη πᾶ καλὰ τί εἶναι δικό του καί τί τῆς κοινωνίας του. Μά μήπως μπορεῖ κανεὶς νά φαντασθῆ πως, ὅσο δυνατός καί νά εἶναι, θά καταφέρη νά ξεφύγη ἀπό τήν ἐπίδραση τῆς τριγυρισιαῖς του; Γιατί τάχα, ἀντὶ νά τήν πολεμᾷ, νά μὴν παντρεύεται μέ τήν κοινωνία του, γιά νά καταντήση ἔτσι νά μὴ διακρίνη πᾶ τὰ δικά του ἀπὸ τὰ δικά της καί νά ἔχη τήν ἡσυχία του; Δέν παντρεύεται μέ τήν κοινωνία τῶν ἀνθρώπων, γιατί δέν τήν ἀγαπᾷ καί γάμο συμφεροντολογικό δέν μπορεῖ νά κάμη.

Γι' αὐτὸν δυὸ κατάστασες ὑπάρχουν, ἢ νικητής ἢ μοναχός. Τρίτη δέ διακρίνει ἄλλη, παρὰ τὸ θάνατο, γιατί πρόβατο στό κοπάδι τῶν ἀνθρώπων δέν τοῦ δόθηκε νά μπορῆ νά γίνη αὐτός. Εἴτε στήν ἐρημιᾷ του εἴτε στήν κοινωνία τῶν ἀνθρώπων βρίσκεται, ἀπομένει πάντα μόνος.

Καί ὁ θάνατος θά ἔρθη στὸν καιρό του. Δέ θά φοβηθῆ ὁ ἐξαιρετικός νά παίξῃ τῆ ζωῆ του τολμηρά, νά σκορπίσῃ τὰ πλούτη του, νά ἀποκαῆ. Ὅλοένα αὐτὸ κάνει, ἀλλὰ καί δέ θά σκοτωθῆ ποτέ μέ τὸ χέρι του. Ἄς ἔρθουν ἄλλοι νά τόν σκοτώσουν. Μά ὁ Χάρος ὅς ἔρθῃ σέ ὥρα πλούτου τῆς ψυχῆς του, σέ ὥρα μουσική καί ὄχι σέ ὥρα

φτώχειας και κακομοιριᾶς. "Ένα μονάχα θάνατο καταλαβαίνει ὁμορφο, τὸ θάνατο τοῦ πολεμιστῆ ἐπάνω στὴ μάχη.

Δὲν πιάνει δεσμούς μὲ τοὺς κύκλους τῶν ἀνθρώπων. Μπαίνει εὐκολα καὶ βγαίνει πάλι ὅσο εὐκολα καὶ ἐλεύτερα μπῆκε. Ἐκείνου ξεφεύγει, γιατί δὲν μπορεῖ νὰ ζήσει μετὰ τοὺς ἀνθρώπους, οὔτε καὶ νὰ καθίσῃ ἀνάμεσά τους, μόλις μπορεῖ καὶ στέκεται ὀρθὸς λιγάκι ἀναμεταξύ τους. Στέκεται καὶ ὕστερα προβαίνει πάλι.

Οἱ ἄνθρωποι, ὅταν εἶναι ἀνάμεσά τους, τὸν κρίνουν καὶ τὸν κρίνουν ἀπὸ κείνα, που γι' αὐτὸν δὲν ἔχουν σημασία, ἀπὸ τὶς πράξεις του, προσπάντων τὶς μικρὲς καὶ τὶς καθημερινές, καὶ ἀπὸ τὰ φερσίματά του. Τὰ κρυμμένα δράματά του, οἱ ἄνθρωποι, ταπεινοὶ καὶ τυφλοὶ, δὲν τὰ βλέπουν, καὶ μιλοῦν ἔξαφνα γιὰ ἓνα λόγο που ξεστόμισε ἄσκεφτος μιὰ μέρα — ἄσκεφτος, γιατί στοχάζονταν ἴσως ἐκείνη τὴν ἡμέρα τὰ δράματά του τὰ κρυμμένα, τὶς ἀμφιβολίες του γιὰ τὴ μεγαλοσύνη του. Τὸν κρίνουν ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειά του, γιατί μὲ τὴν ἐπιφάνειά του τοὺς σέρνει, τοὺς θυμώνει, τοὺς σπρώχνει, τοὺς τραντάζει, τοὺς στραπατσάρει, τοὺς συνταράζει, τοὺς διώχνει, τοὺς συναρπάζει, τοὺς διασκεδάζει ἢ τοὺς κάνει καὶ τὸν βαριοῦνται.

Καὶ, ἐνῶ γελά, σέρνει αὐτὸς μέσα του τὴν εἰκόνα τοῦ θανάτου, που αὐτὴ εἶναι τὸ κεντρὶ τῆς ζωῆς του. "Ἄς τὴν κοιτάξῃ πάντα γιὰ νὰ θυμᾶται πως αὐτὸς δὲν εἶναι αἰώνιος καὶ νὰ ξεχωρίξῃ διάφανα ποιά εἶναι τὰ αἰώνια πράγματα. Ἡ εἰκόνα τοῦ θανάτου τὸν γεμίζει αἰωνιότητα.

Ταξιδιώτης, διαβατάρης μέσα στοὺς ἀνθρώπους καὶ στὰ πράγματα, ζῆ μὲ τὴν αἴσθησή πως περνᾷ. Περνάει μέσα στὸν καιρὸ, περνᾷ ἀπὸ τόπους, που δὲν εἶναι τὸ λιμάνι που θὰ ἀράξῃ, γιατί ἀραξοβόλι δὲν ὑπάρχει γι' αὐτὸν, περνᾷ καὶ γνωρίζει τὰ ἄγνωστα καὶ ποθεῖ τότε καὶ ἄλλα γὰρ γνωρίση, γιατί ἡ αἰώνια δίψα τῆς γνώσης τὸν κατέχει.

Ἐκεῖνο που κάθε στιγμή κάνει, ἐκεῖνο μονάχα δὲν εἶναι αἰώνιο. Αἰωνιότητα εἶναι τὸ αἰώνιο διάβα ἀπὸ τόπους καὶ χρόνους που δὲν εἶναι δικοὶ του. Ὅλοένα περνᾷ καὶ περνῶντας βλέπει, μὰ δὲν εἶναι μόνο θεατῆς καὶ περνῶντας δημιουργεῖ καὶ μὲ τίποτε δὲν ἀφαιριώνεται περισσότερο, παρὰ ὅσο χρειάζεται γὰρ νὰ τὸ καταλάβῃ, καὶ δὲ γίνεται παντοτινὰ ἓνα μὲ τίποτε ἀπὸ κείνα που περνᾷ.

και είναι αιώνια προσωρινά του. Πάντα ξένος, έρημοσπίτης, δίχως σταθμό και λιμάνι κανένα, ποτέ. Ποῦ νὰ ἐγκατασταθῆ και γιατί;

Σπίτι του είναι τὸ ταξίδι του και τὸ πέρασμά του μέσα στὸ χρόνο ἀπὸ τόπους και ἄλλους τόπους. Μὲ τὸ καρὰβι του, που δὲν ἀποζητᾷ λιμιῶνες νὰ ρίξῃ τὴν ἄγκυρά του, περνάει ἀπὸ κάτι γιαλοῦς ψηλοῦς, ξεροῦς και κίτρινοῦς και είναι σὰ μεσημέρι ἢ ἡδονὴ μέσα του, κοιτάζει ἀπὸ πάνω ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, που κάθονται ἀντίκρου του, και σμίγει μὲ τὴ φύση. Και ὕστερα περνάει ἀνάμεσα στὰ νησιά, που είναι σὰ σταθμοὶ τοῦ χρόνου. Και ἔπειτα ἀνεβαίνει στὰ βουνὰ και χάνεται στὰ δάση τὰ παρθένα, τὰ ἀξεδιάλυτα και κατεβαίνει ἀπὸ κεῖ στοὺς κάμπους, που τοὺς δέρνει ἢ ξεραίλα και τὸ λιοπύρι. Και τότε θουτάει τὰ θάθη τῶν νερῶν τῶν παγωμένων και πάλι θγαίνει και διαβαίνει και προβαίνει. Τέτοιο είναι τὸ δικό του τὸ σπίτι.

Τὴν ὥρα που σκοτεινιάζει ἢ μέρα περπατεῖ στὶς πολιτεῖες σὲ κάτι συνοικίες μακρινές και μιὰ λύπη ἀναβλύζει σὰν ἀπὸ βρύση πλούσια και τὸν πλημμυρίζει μὲ τὰ κύματά της. Είναι μόνος και είναι αἰώνιος. Τίποτε ἀνθρώπινο δὲν τὸν πειράζει, γιατί τὰ κύματα τῆς αἰωνιότητος, που ἀναβλύζουν ἀπὸ τὰ θάθη τὰ ἀγνώριστα τῆς ψυχῆς του, τόσο ὀρμητικὰ θγαίνουν, που σκεπάζουν τὰ πράματα τοῦ κόσμου, τὰ χρωματίζουν και τὰ μεταμορφώνουν. Ἡ δύναμη τῶν κυμάτων του είναι δυνατώτερη ἀπὸ κάθε ἄλλη δύναμη και ἀπὸ κάθε τοῦ κόσμου πρᾶμα.

Και αὐτός, που περνάει μέσα στὴ ζωὴ, αὐτός ξεπερνᾷ τὰ πράματα, τὰ ξεσκολίζει και δὲν ξεναγυρίζει πῶς, ξεπερνᾷ τοὺς θεοὺς και τοὺς ἀνθρώπους, τὸν ἔρωτα, τὴ ματαιότητα τῶν πάντων, τὴν ἀμφιβολία και τὴν πίστη, τὴ δόξα, τὴν ἀλήθεια και τὴν ψευτιά, τὴν κακία και τὴν καλοσύνη, τὴ λύπη και τὴ χαρὰ, τὴν ἀκαματοσύνη και τὴ δουλειά, τὴν πράξη και τὴ σκέψη, και πάλι μένει ὀλόκληρος, αὐτός, μ' ὄλες τὶς ἰκανότητες, χωρὶς τίποτε νὰ θέλῃ και πάρα πολὺ. Τὴν ἀνάγκη νὰ θέλῃ τίποτε, ἀφοῦ αὐτός εἶναι κατὰ τὴν θέλησιν; Τὴν νὰ θέλῃ ξεχωριστά, που τὰ θέλει ὄλα; Δὲν ἀγαπᾷ τὸν κόσμο δὲν είναι τάχα ὄλα δικά του;

Ἡ ζωὴ δὲν τοῦ εἶναι βάρος και δὲν τὴν ὑποφέρει στωικά. Δὲ δέχεται μονάχα ἀντρειωμένα τὴν πῆξη τῶν πραγμάτων και τῶν ἀνθρώπων, παρὰ και ἀγωνίζεται ἐπιθετικά, γιατί πρέπει νὰ ξεδέψῃ τὴ πλοῦτη του, τὴ δύναμή του τὴν περισσευούμενη, τὴν ἀλογάριαστη.

Τίποτε δὲ διαλύει μέσα του τὸν πόθο τῆς γνώσης καὶ τῆς πάλης. Μπαίνοντας στὶς κοινωνίες τῶν ἀνθρώπων ἀκονίζει τὸ μυαλό του καὶ τὴ θέλησή του κάθε ὥρα, ἐνῶ, ἂν ἔμενε πάντα στὸν πύργο του κλεισμένος ἢ στὴν ἐρημιὰ του, ἴσως καὶ νὰ ἀποκοιμιοῦνταν σὲ κανένα γιρβανά.

Στέκεται στὴ θέση του, ἴδιος καπετάνιος, στὴ θέση που βρῆκε αὐτός, μόνος του, μὲ τὴν ἀντίληψή του τὴ διαπεραστική, χωρὶς ὑποταγή σὲ κανένα ἀπὸ τὰ συστήματα, που γράφουν τὰ βιβλία τῶν ἀνθρώπων. Καὶ τὰ βιβλία καὶ τὰ γραψίματα καὶ αὐτὰ τὰ ξεπέρασε καὶ οὔτε τοῦ χρειάζονται πιά γιὰ νὰ νοιώσει τὸν κόσμο. Ἡ σκέψη του ἢ ἀληθινή εἶναι ἐκείνη σ' ὅποιαν κατασταλάζει τὴν κάθε φορά.

Βέβαια, μὲ τὸ νὰ εἶναι ὁ χρόνος ἄπειρος, θὰ ξαναγίνωνται πολλὰ πράγματα, μὰ, ἐπειδὴ καὶ ὁ τόπος εἶναι ἄπειρος, δὲ μένει καμιὰ πιθανότητα γιὰ νὰ ξαναγίνουν ποτὲ ἀπαράλλαχτα. Τὸ αἰώνιο διάβη γίνεται χωρὶς ξαναγυρισμούς στὰ ἴδια καὶ στὰ ἴδια. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ ἐξαιρετικοὶ ἄνθρωποι δὲν ξαναφανερώνονται οἱ ἴδιοι, δὲ γίνονται ἴσως π ι ὀ ἐ ξ α ι ρ ε τ ι κ ο ἰ, γὰρ δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ ἐλπίζει τίποτε καλλίτερο ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, μὰ γίνονται κάπως ἀ λ λ ο ἰ ὠ τ ι κ α ἐ ξ α ι ρ ε τ ι κ ο ἰ, χωρὶς νὰ καταστήσουν ποτὲ θεοί.

Ὁ ἔ ν α ς ἄ ν θ ρ ω π ο ς δὲ γίνεται, μόνο που ἀνοίγει καὶ ἀπλώνεται. Ὁ ἄ ν θ ρ ω π ο ς ἄ μ ω ς γίνεται, ἢ γενιὰ δηλαδή ἢ ἀνθρώπινη καὶ ὄχι ἓνα τῆς ἄτομο. Ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι ξετελειωμένος, γι' αὐτὸ καὶ ὁ ἐξαιρετικὸς εἶναι ἐλεύτερος ναυτείασθαι ὅ,τι θέλει, μέσα στὸν κύκλο βέβαια τοῦ ἀνθρώπινου μπορετοῦ, καὶ νὰ γκρεμίσῃ καὶ νὰ χαλάσῃ καὶ πάλι ναυτείασῃ. Καὶ ἡ ἐλευτεριά του αὐτὴ τὸν ἐνθουσιάζει. Ἔχει στάδιο τίς γενεές τῶν ἀνθρώπων, που θὰ γεννηθοῦν στὴ γῆ ἐπάνω. Αὐτὴ τὴν αἴσθησιν μπορεῖ νὰ τὴ μεταδώσῃ καὶ σ' ὄλους, συναρπάζοντας καὶ μεθῶντας τους μὲ κρασί, μὲ ἰδανικά, μὲ θρησκείες.

Ζῆ βέβαια, μὰ ζῆ αἰώνια, ἢ οὐσία του δὲν τοπικίζεται, δὲν εὐδικεύεται, δὲν κλειέται μέσα στὰ σύνορα τοῦ καιροῦ του. Εἶναι καὶ ἄ ν θ ρ ω π ο ς, μὰ εἶναι καὶ α ἰ ὠ ν ἰ ο ς, καὶ ἂν ἐρωτηθῆ τούτῃ τὴ γυναῖκα ἢ ἐκείνη, καὶ ἂν τοῦτο τὸ φαγὶ τῆς ἐποχῆς του φάγῃ, καὶ ἂν ντύνεται κατὰ τὴ μόδα τοῦ καιροῦ του, καὶ ἂν παίρνῃ κάποια θέση, που τοῦ χαρίζει ἢ κοινωνία, ὅπου βρέθηκε, ὅλα αὐτὰ εἶναι ἀσήμαντα καὶ ἀδιάφορα καὶ περαστικά, γιὰ αὐτὸς εἶναι αἰώ-

νιος, ὄλων τῶν τόπων καὶ ὄλων τῶν καιρῶν, ἔξω ἀπὸ τις κοινωνίες, ὅσο κι ἂν αὐτὲς τὸν βλέπουν μέσα τους, ἐπειδὴ τυχαίην γὰ ἔχη μορφή ὄραχου, νεροῦ, σκουληκιῦ, πεύκου ἢ ἀνέμου. Καί, ὅταν ἀνακατῶνεται μὲ τοὺς ἀνθρώπους καὶ παίζει μαζί τους σὰ γὰ ἦταν ἄνθρωπος, ἀγκαλιάζει βέβαια μορφὲς ζωντανές, μὰ περαστικές, που θὰ μαραθοῦν καὶ θὰ πεθάνουν, ἐρωτεύεται γυναικὲς σύγχρονες, παίρνει καὶ ρουφᾷ τὴν πνοή τῶν ρόδων τοῦ καιροῦ του, καὶ τότε τ' ἀνθρώπινα ὄντα τὸν παίρνουν γι' ἄνθρωπο καὶ τὸν ἔχουν γιὰ πρᾶμα διαβατάριο καὶ πρόσκαιρο σὰν κι αὐτὰ τὰ ἴδια. Μὰ πόσο γελιοῦνται!

Ζῆ πάντα μὲ τὸ ὄραμα τῆς αἰωνιότητος, ὅπου οἱ ἄνθρωποι φαίνονται σὰ μύγες, οἱ πρᾶξες τους μυγοχέσματα, οἱ κρίσεις τους μούρμουρητὰ μαύρων μυγῶν. Εἶναι καθαρὸς καὶ διάφανος. Περπατεῖ στὸ ὄροδο που ἡ μοῖρα τοῦ προόρισε. Βλέπει, σὰ σὲ ζωγραφιά, καὶ τὴ δική του τὴ ζωὴ καὶ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων καὶ τις ζωὲς ἀνθρώπων ἄλλων καιρῶν καὶ τὴν ἱστορία ὄλη τῶν ἀνθρώπων. Καὶ μέσα σ' αὐτὴ τὴν κοντὴ προοπτικὴ, που ἀνοίγει τόσο μεγάλον ὄριζοντα, σβήνουν καὶ χάνονται οἱ φιλοκοπιὲς τῆς καθημερινῆς τους ζωῆς καὶ ἀπομένουν μόνον ἐκεῖνα, που χαράζονται ἄθελα στὴν ψυχὴ του, τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τοῦ ἀνθρώπου, που αἰώνια θὰ μείνουν ἀνάλλαχτα ὡς που γὰ ψοφήση τὸ ζῶον «ἄνθρωπος».

Μ' αὐτὸ τὸ ὄραμα στὰ μάτια τῆς ψυχῆς του ζῆ — δηλαδὴ ἐνεργεῖ καὶ στοχάζεται — σκληρὸς καὶ εὐαίσθητος, ψηλὸς καὶ ἐλεύτερος πάντα.

Τ Ε Λ Ο Σ